

A RÉSZVÉNYEK ELTERJEDÉSE MAGYARORSZÁGON

50

A részvény valamely gazdasági társulás alaptőkéjének részét képező értékpapír, amelynek révén tulajdonosa az általa vásárolt részvény értékéig részese az adott társaságnak. A részvénytársaságok és részvényeik az újkori gazdaság fejlődése során jelentek meg, és virágzásuk napjainkig tart.

A földrajzi felfedezések eredményeként kialakult világkereskedelem lebonyolítására, majd az ipari forradalom következtében létrejött nagyüzemi vállalkozások megalapítására olyan mértékű tőkekoncentrációra volt szükség, amely a különféle magánvállalkozások mellett a gazdasági tevékenység új formáit igényelte. A részvénytársaság lett az egyik ilyen új vállalkozási forma. Egyrészt a vállalkozók számára lehetővé tette, hogy részvények kibocsátásával összeszedjék a befektetésre váró pénzeszegeket, másrészt a befektetők számára lehetővé tette, hogy huzamosabb ideig lekötött tőkéjük után a nyereséges vállalkozás esetén évenként osztalék formájában pénzhez jussanak. Az újkorban a tőkeszerzésnek egyéb eszközei is megjelentek a részvénytársaságok mellett, például kötvények kibocsátása, ami után évenkénti fix kamatot ígért a befektetőnek a vállalkozó.

A részvények általában a 19. század második felében érték el kifejlett formájukat, amikor minden kötöttség nélkül szabadon átruházhatóvá váltak, és a részvények piacán, a tőzsdén akár névértéküktől eltérő áron adásvétel tárgyát képező értékpapírokká váltak. Ehhez az állapothoz hosszú út vezetett.

A részvénytársaságok kezdetleges változatai azok a 17. századi hajózási társaságok voltak, amelyekhez több tulajdonos társult saját tőkével. Az összegyűlt pénzből finanszírozták a hajókat és az árukat a távolsági kereskedelem céljaira. A nyereséget csak tízévenként osztották fel, s közben újabb befizetéseket tettek, ha az üzlet megkívánta. A Habsburg Birodalomban, így

A Csetnek–Pécsi Vasgyár Egylet részvénye
400 forintról, 1844

A Méhtenyésző, Gyümölcsfa-nemesítő
és Dohánytermesztő Gazdasági Egyesület részvénye
10 forintról, 1840

A Haza Életbiztosító és Hitelbank Rt. részvénye
200 forintról, 1872

A Magyar Keleti Vasút részvénye
200 forintról, 1871

A Tószegi Gőzmalom Rt. részvénye
ötven koronáról, 1893

A Magyar Fegyver- és Lőszergyár Rt.
részvénye 100 forintról, 1888

Magyarországon is a 18. század vége felé jelentek meg az első részvénytársaságok. Akkoriban csak uralkodói kiváltságlevél alapján működhetett részvénytársaság. Ennek oka az volt, hogy a különféle feudális köztétésekkel terhelt társadalomban számos privilégiumot (kiváltságot) kellett biztosítani egy társaság működéséhez. A Duna és a Tisza között létesített Ferenc-csatorna megépítésére alakult részvénytársaság számára például olyan privilégiumokat adtak ki, amelyek a terület kisajátítástól a munkaerőről való gondoskodáson át a szállítás jogokig mindenről részletesen rendelkeztek. A társaságot – amely egyike a legelső magyar részvénytársaságoknak – 500 forint névértékű részvények kibocsátásával Kiss József udvari kamarai mérnök hozta létre nagybirtokosok és bankárok részvételével 1793-ban, és huszonöt évre nyert kiváltságot a csatorna megépítésére és üzemeltetésére.

A kiváltságlevél (szabadalom) megszerzése általában nem ment könnyen. 1807-ben alakult meg egy biztosítótársaság a dunai hajózás számára Komáromban, azonban csak egy évvel később nyerte el szabadalmát, mert az uralkodó előtte megvizsgáltatta annak komolyságát. A „Komáromi Császári és Királyi Privilegizált Assecurans Társaság” esetében megvalósult a részvényekre korlátozó felelősség elve. A *Tudományos Gyűjtemény* című folyóirat 1820-as évfolyamában olvashatjuk, hogy „aki tehát hány Actiát vállal magára, ugyan annyi után húzza a hasznot, vagy szenved a kárt”. Az 1830-as években már Széchenyi István grófot is a társaság részvényesei között találjuk. Széchenyi nagy szerepet vállalt a részvénytársaságok hazai népszerűsítésében: részvényeket vásárolt például a bécsi alapítású Duna Gőzhajózási Társaság papírjaiból, és részt vett több hazai társaság létrehozásában, így a Lánchíd megépítésére is részvényes társaságot alapított.

Egy 1840. évi törvénnyel jött létre a részvénytársaságok alapításának és működésének első hazai szabályozása, ami megkönnyítette a reformkor gazdasági életének fejlődését. Az alapítás azontúl nem kiváltságlevéllel, hanem az ugyanazon évben felállított váltótörvényszék bejegyzése mellett a Budán székelő helytartótanács engedélyével történt. Ennek hatására az 1840-es években több vállalkozás jött létre részvénytársasági formában, mint például a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank Rt. 1840-ben, a Csetnek–Pécsi Vasgyár Egylet 1843-ban, a Pécsi Takarékpénztár 1845-ben, a Gyáralapító Rt. 1846-ban vagy a Vukovár–Fiumei Vasútra Egyesült Társaság 1847-ben.

A részvénypapíron kötelezően fel kellett tüntetni a kibocsátó nevét, a kibocsátás helyét és idejét, a névértéket, a jogszabályi biztosítékot (ami az alapszabályra való hivatkozást jelentette), a sor- vagy lap- és sorozatszámot, a társaság pecsétjét és vezetőségének aláírásait. Ekkoriban a részvények előlapján

A részvények után járó periodikus osztalékigények technikai lebonyolítására szolgált a szelvényív, amelyet a vásárló a részvényt együtt a kibocsátáskor megkapott. Az általában tíz-húsz éves időszakot felölelő ív szelvényei folyamatosan növekvő rendben sor- és évszámot kaptak, amelyek által felvehetők az éppen aktuális osztalékot. Az utolsó, legmagasabb évszám mellé helyezték az osztalékszelvényt, amelynek ellenében a részvényes a társaságtól megkapta a következő periódus szelvényívét.

minden esetben feltüntették az adott tulajdonos nevét, s ha a papír gazdát cserélt, akkor a hátlapon jegyezték fel az új tulajdonos nevét.

A szabadságharc leverését követő időszakban csökkent ugyan a gazdasági élet korábbi lendülete, Pesten 1864-ben mégis megnyílt az Áru- és Értéktőzsde, és néhány részvény és záloglevél jegyzésével megindult az értékpapírpia, amely igazán jelentőssé csak a kiegyezést követő gazdasági fellendülés korában vált.

Az 1875. évi kereskedelmi törvény az új korszaknak megfelelően szabályozta a részvénytársaságok működését. Az alapítást cégbírószági bejegyzéshez kötötte és részletesen előírta a működési feltételeket. A névre szóló részvények mellett megjelenhettek a tulajdonos nevét nem tartalmazó ún. bemutatóra szóló részvények, mivel onnantól a papírok a társaságok igazgatóságának engedélye – sőt, azok tudta – nélkül is gazdát cserélhettek. A pénzügyi intézetek zöme a századfordulón már részvénytársaságként működött, de a részvénytársasági forma kisebb-nagyobb mértékben a dualizmus nagy gazdasági fejlődésének évtizedeiben mindenütt megjelent a vasúti vállalkozásoktól a malomiparon át a szolgáltató ágazatokig. A tőzsdei árjegyző lapok az egyes részvények árfolyamát ágazatonként csoportosítva közölték mindegyre differenciáltabban.

A legnagyobb tőkét igénylő vasútvonalak építésére alakult részvénytársaságokra külön szabályok vonatkoztak: alapításukat külön törvényben engedélyezték, amelyben feltüntették, hogy milyen útvonalra és milyen alaptőkével alakult az adott társaság. Végül arra is kitértek, hogy mennyi ideig működtetheti a társaság a megépült vonalat. A helyi érdekű vasúti társaságok általában kétféle típusú részvényt bocsátottak ki: ún.

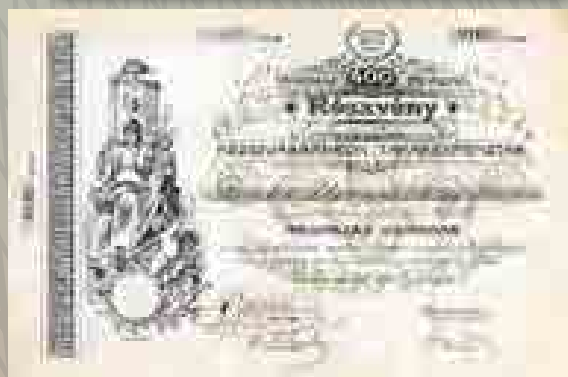
A Sajóvölgyi Múmalom Társulat részvénye 200 forintról, 1873

Az Apollo Projektograph Rt. részvénye 200 koronáról, 1912

Az Újszász-Jászapáti Helyi Érdekű Vasút Rt. tőzsrészvénye 100 forintról, 1885

A Kézdivásárhelyi Takarékpénztár Rt. részvénye 400 koronáról, 1910

A Tarnóczy Tűzoltószert- és Gépgyár Rt. részvénye 100 forintról, 1894

A Szabadka-Gombos-Palánka Helyi Érdeklő Vasút Rt. tíz összevont törzsrészvénye egyenként 200 koronáról, 1908

Szelvényív a Sümegi Takarékpénztár 1912-ben kibocsátott 602. számú részvényéhez

törzsrészvényeket azok számára, akik helyben laktak, s így számukra különösen fontos volt a vállalkozás sikere, míg másokat a plusz kedvezményekkel járó ún. elsőbbségi részvényekkel igyekeztek megnyerni.

A részvények megjelenése tükrözte, hogy tulajdonosa értékes okmányt tart a kezében. Ennek alapvető eszköze volt a feliratok és számok szimmetrikus elrendezése, a betűtípusok és a keretezés gondos megválasztása. Emellett – az általunk ismert részvenypapírok közel egyharmadán – különféle grafikus ábrázolások is megjelentek. A leggyakrabban vagy a gazdasági élet szimbolikus alakjai, pl. Hermész és Fortuna, vagy allegorikus nőalakok különféle szerszámokkal, méhkaptárral, horgonnyal vagy éppen a társaság főkönyvével. Számos társaság saját üzemére vonatkozó ábrázolásokkal jelenítette meg részvényét: gyár- és malomépületeket vagy közvetlenül az adott üzem termékeit láthatjuk a papírokon. Gyakran az üzemépület és a termékek együttesen jelentek meg. Erre szép példa a Sajóvölgyi Műmalom Társulat és a Tarnóczy Tűzoltószert- és Gépgyár Rt. részvénye. A helyi érdekű vasúti társaságok részvényein gyakorta az adott vasútvonal két végpontja jelent meg mint a Szabadka-Gombos-Palánka HÉV Rt. részvényén.

Az 1. világháborút követően a részvénytársaságok jelentősége tovább nőtt. A gazdasági élet válságai abba az irányba hatottak, hogy számos vállalat a tulajdonosi kockázat csökkentése érdekében átalakult részvénytársasággá. A két világháború között a részvénytársasági forma lényegesen már nem változott. A részvények és részvénytársaságok első hazai nagy korszaka az 1949-es államosításokkal zárult le.

A
r
é
g
i
r
é
s
z
v
é
n
y
e
k
többségén felfedezhetjük az eredetiség megállapításának

egy hagyományos eszközét, az ún. juxtaszegélyt. Ez úgy keletkezett, hogy a részvény egyik szélén hagytak annyi, a részvény sorszámaival jelölt helyet, amiből levágtak egy csíkot valamely tetszőleges hullámvonal mentén. A levágott csíkot, a juxtát bekötötték a többi részvényből származó juxtával együtt, és az osztalékért megjelent részvényes papírjának eredetiségét a darabok összeillesztésével ellenőrizhették.

A legnagyobb hazai nyomdák a részvények díszítéséhez különféle típusokat alkottak, amelyek egy vagy két antikizáló ruhát viselő nőalak és a gazdasági élet különböző eszközeinek kompozíciójából álltak. Az egyik legsikerültebb rajzot láthatjuk a Kézdivásárhelyi Takarékpénztár Rt. részvényén. Ez az alaptípus évtizedeken át megjelent a legkülönbözőbb részvényeken.